30 червня 1941 року — день відновлення Української Державності і духовної єдності Церков: історична подія національного і богословського значення

Єпископ Віктор Бедь,
доктор богословських наук, доктор юридичних наук, професор, академік
Карпатський університет імені Августина Волошина
Ужгородська українська богословська академія

м. Ужгород, 30 червня 2025 р.

- ✓ **Історичний і духовний сенс Акту відновлення Української Держави від 30 червня 1941 року**

30 червня 1941 року у Львові було проголошено Акт відновлення Української Держави — подію виняткової ваги в історії української нації та державотворення. Цей політичний акт, ініційований Організацією українських націоналістів революційного крила, став прямим виявом природного, історичного і політичного права українського народу на власну незалежну державу.

Він був здійснений в умовах тимчасового послаблення контролю московської комуністично-радянської окупаційної влади на українських землях — насамперед у Західній Україні — внаслідок початку 22 червня 1941 року німецько-радянської війни, коли війська нацистського Третього Рейху вторглися на територію СРСР. У цих надзвичайно складних умовах Другої світової війни українці знову скористалися історичним шансом заявити перед світом про свою державницьку волю та незламну національну ідентичність.

Проголошення Акту відновлення Української Держави стало не лише політичним, але й духовним актом національного самоусвідомлення. Там, де воскресає держава — воскресає і Церква. Бо власна держава — це не лише державно-правовий інститут, а й духовна основа, що забезпечує свободу віросповідання, розвиток літургійної традиції, християнської культури й національної гідності.

Тож чергова спроба відродження української державності у 1941 році — в трагічні роки Другої світової війни — стала актом не лише історичної справедливості, а й духовного й політичного подолання наслідків багаторічних імперських руйнувань та новітнього насильницького поділу українських земель, якого зазнала українська нація у 1920-х роках. Всупереч волі та інтересам українського народу, територія історичної України в першій половині XX століття була знову штучно розчленована між чужоземними державами: Польською Республікою, Чехословацькою Республікою, Королівством Румунія та комуністично-радянською Росією — новітньою Московською імперією в образі Союзу РСР. У 1939–1944 роках українські землі зазнали й нової хвилі поневолення — цього разу з боку нацистської Німеччини та її військово-політичних союзників.

У цих надзвичайно складних умовах багатовекторної окупації, територіального й духовного розчленування, українці 1941 року, користуючись історичним моментом, прагнули не лише

зберегти свою тотожність, але й відновити політичну, національну та церковну суб'єктність, щоб знову об'єднатися в Єдиній, Соборній і Незалежній Українській Державі.

✓ Підтримка з боку Української Автокефальної Православної Церкви

Особливо важливим і знаковим для церковно-національної історії є той факт, що Акт відновлення Української Держави 30 червня 1941 року був публічно підтриманий єпископатом і духовенством Українського Православ'я. Воно зберегло свою духовну ідентичність, канонічну тяглість і організаційну структуру завдяки розвитку в складі Польської Автокефальної Православної Церкви у міжвоєнний період. На чолі цієї Церкви стояв Блаженніший Діонісій Валединський (04.05.1876 – 15.03.1960) — Митрополит Варшавський, Волинський і всієї Польщі, який ще у 1919 році був членом першого Святого Синоду Української Автокефальної Православної Церкви в добу Української Народної Республіки.

Саме завдяки цій духовній спадкоємності, досвіду автономного церковного устрою та провіденній волі Божій, Українська Автокефальна Православна Церква отримала можливість для Другого відродження (1941–1944) — після її насильницької ліквідації в Українській Соціалістичній Радянській Республіці (УСРР) у 1920-х – 1930-х роках московсько-комуністичним окупаційним режимом Союзу РСР. Після героїчного Першого відродження УАПЦ (1917–1930), її єпископат і духовенство були масово репресовані, страчені, заслані або змушені до мовчання, а сама Церква була заборонена як «антирадянська» структура.

У важких умовах воєнного лихоліття 1941–1944 років, передусім на теренах Західної України та Волині, УАПЦ змогла знову ожити, відновити своє єпископство, відродити духовне служіння та стати моральною опорою для народу, що прагнув незалежності й єдності.

Знаковим публічним свідченням церковної підтримки процесу державного відродження стало архипастирське послання єпископа Луцького Полікарпа Сікорського (02.07.1875 – 22.10.1953) — майбутнього Митрополита і Першоієрарха відродженої УАПЦ. Це звернення, виголошене 10 липня 1941 року в місті Луцьку — всього через десять днів після проголошення Акту відновлення Української Держави, звучало як духовна відповідь Церкви на національне пробудження:

- *«Довгі роки терпів наш многострадальний нарід наруги і знущання над святою гідністю. В державі большевицького антихриста терор і жах дійшов до нечуваних досі розмірів, в порівнянні з якими бліднуть переслідування християн за часів римських імператорів Нерона і Діоклеціяна. Безбожники жахливо розправлялися з християнською вірою, мордуючи архипастирів, тисячами і сотками тисяч вірних християн, пастирів і проголошуючи закон зради й ненависти.*
  Оце на наших очах справедливість Божа сповнилася: Один Бог, одна нація і спільна краща будучність. Сповнилась наша відвічна мрія.
  У городі князя Льва з радіовисильні несеться над нашими горами, нивами, ланами, над нашою так густо зрошеною кров'ю землею радісна вістка: проголошено Самостійну Українську Державу. Разом з українським народом радіє і наша многострадальна Церква. Відроджена у вільній українській державі — Українська вільна Православна Церква буде з народом одною нерозривною цілістю.

В цю велику хвилину звертаюсь до вас, любі діти, словами Святого Апостола Павла: „Благаю вас іменем Господа нашого Ісуса Христа, щоб те саме говорили ви всі, і щоб не було між нами розділення, але щоб були з'єднані в одному розумінні і в одній думці" (1 Кор. 1:10).

Любити Бога, любити Батьківщину — це найбільша чеснота. Служба Батьківщині — найбільший обов'язок. Нехай Господь милосердний допомагає Тобі, народе мій, і Тобі, Уряде наш, будувати Самостійну Українську Державу, а моя молитва за вас перед Престолом Всевишнього буде за вами.В цей великий час всі українці мусять об'єднатись, всі мусять працювати спільно, бо в єдності сила — і ту єдність мусимо показати на ділі».

У цьому архипастирському слові Церква не лише благословила національно-визвольні змагання українців, але й засвідчила — як на рівні віри, так і богословського мислення — нерозривний зв'язок між відродженням держави та духовним оновленням Церкви, Православної віри і української національної єдності. Владика Полікарп пророчо ствердив: відродження державності неможливе без відродження Церкви, і навпаки.

✓ Підтримка з боку Української Греко-Католицької Церкви

У той самий період, коли українське православ'я — на чолі з майбутнім Першоієрархом Української Автокефальної Православної Церкви Другого відродження — благословило відновлення української державності, з іншого крила українського християнства — Греко-Католицької Церкви — також прозвучала голосна й духовно вагома підтримка Акту відновлення Української Держави 30 червня 1941 року.

Першоієрарх Української Греко-Католицької Церкви, митрополит Андрей Шептицький (1865–1944), один із найавторитетніших церковних і національних діячів ХХ століття на теренах Західної України, попри складну й небезпечну ситуацію — перебування нацистських окупаційних військ на території України — публічно підтвердив духовне й моральне право української нації на власну державу.

У своєму пастирському посланні до українського народу, оприлюдненому у Львові 1 липня 1941 року — вже наступного дня після проголошення Акту, — митрополит Андрей благословив відновлення державності та закликав вірних до підтримки нової української влади, витривалості, однодушності й християнської любові.

- З пастирського послання митрополита Андрея Шептицького «До моїх любих земляків») 1 липня 1941 року:

  «Вітаємо створення Української Держави і закликаємо всіх вірних нашої Церкви до послуху владі, яка поставилася…»

  «…Благаю Бога Вседержителя, щоб Він благословив цю державу, що постає, миром, ладом і Божою справедливістю».

  «Народові нашому, що в тяжких обставинах переживає відновлення державного життя, бажаю витривалости, однодушности, християнської любови і правдивого зрозуміння добра народнього».

Це послання було глибоко зваженим і відповідальним кроком у складних умовах Другої світової війни. Воно водночас мало пастирсько-молитовний, духовно-політичний і національно-пророчий характер.

Позиція митрополита Андрея Шептицького засвідчила, що Українська Греко-Католицька Церква, попри історичні випробування та конфесійну окремішність, завжди була єдиною з українським народом у його прагненні до волі, державності, справедливості й духовної гідності. Так само, як і православні архиєреї, митрополит Андрей розумів нерозривний зв'язок між свободою Церкви і свободою народу, між вірою і державністю, між національною єдністю і духовною відповідальністю перед Богом і історією.

✓ Українська церковна єдність у дусі — тоді й нині

Архипастирські послання владики Полікарпа Сікорського — єпископа Луцького у складі Польської Автокефальної Православної Церкви, а відтак, з 24 грудня 1941 року, згідно з указом Блаженнішого Митрополита Діонісія Валединського, — адміністратора та Першоієрарха вдруге відродженої у XX столітті Української Автокефальної Православної Церкви, одного з провідних ієрархів тогочасного українського православ'я, — і митрополита Андрея Шептицького — Першоієрарха Української Греко-Католицької Церкви, виголошені в дні проголошення Акту відновлення Української Держави, стали свідченням того, що в один із найтяжчих і найдраматичніших моментів нашої історії — влітку 1941 року — Українські Церкви, попри канонічну та юрисдикційну відмінність, виявили глибоку духовну, національну й державотворчу єдність.

І хоча на той момент процес другого етапу офіційного відродження Української Автокефальної Православної Церкви у XX столітті ще тривав і остаточно оформився лише в грудні 1941 року, вже в першій декаді липня церковні авторитети українського православ'я фактично взяли на себе провідну духовну відповідальність за долю народу. Це відбулося у цілковитій синхронності з позицією Української Греко-Католицької Церкви.

Таких самих світоглядних і духовно-патріотичних позицій щодо оцінки та підтримки Акту відновлення Української Держави від 30 червня 1941 року, проголошеного у Львові, дотримувалося й українське духовенство Карпатської (Карпаторуської) православної єпархії у складі Вселенського патріархату, відродженої у 1923 році з автономними правами, а також українське крило Мукачівської греко-католицької єпархії на Закарпатті. На відміну від промадярськи зорієнтованої офіційної частини єпископату та кліру останньої, яка свідомо обслуговувала інтереси пронацистського окупаційного режиму Королівства Угорщини після анексії Карпатської України (1938/1939–1944), українське православне і греко-католицьке духовенство Закарпаття засвідчило проукраїнську національну солідарність. В умовах жорстокої угорської окупації ці патріотичні погляди, хоча й не завжди могли проявлятися відкрито, все ж виразно свідчили про глибоку внутрішню духовну єдність і рішуче налаштування на підтримку відновлення української державності, свободи й гідності українського народу.

Це була єдність віри, духовності, молитви, національного єднання, пастирської жертовності й відповідальності перед Богом, українською нацією та Державою Україною. Обидва архиєреї — православний і греко-католицький — благословили відновлення української державності

як вияв Божої справедливості, історичної істини й політичної волі української нації. Вони звернулися до своїх вірних із закликом до однодумності, братерської любові, служіння Батьківщині та духовного об'єднання довкола ідеї вільної, незалежної, соборної України.

Ця церковна єдність у дусі — неформальна, але правдива — стала могутнім моральним чинником українського національного спротиву тодішнім окупаційним імперіям, які роздирали тіло й душу України. І ця єдність залишається актуальною й сьогодні — у нових історичних обставинах, в умовах великої російсько-української війни 2014–2025 років. Як і в далекому 1941-му, нині знову Українські Церкви покликані стояти на сторожі правди, гідності, свободи й єдності свого народу та Держави України.

✓ Заключне слово

У світлі подій 30 червня 1941 року, пастирського свідчення українських архиєреїв та історичного контексту тодішньої боротьби за відновлення незалежної Української Держави, можемо зробити низку принципових висновків, актуальних і сьогодні — для нашого національного, державного і церковного буття:

❖ 30 червня 1941 року — це день історичного, національного, державного та духовного піднесення української нації, коли проголошення Акту відновлення Української Держави стало черговим, непереборним і правовим проявом вікової волі до свободи, гідності та самостійного державного існування.

❖ Підтримка Акту відновлення Української Державності з боку Української Автокефальної Православної Церкви та Української Греко-Католицької Церкви засвідчила нерозривну єдність Церкви й Народу, духовного провідництва й політичного вибору, молитви, віри й національного державотворення, дата набуває особливого значення як національного, духовного і символічного чину.

❖ Цей день має посісти гідне місце в державно-історичному календарі національної пам'яті — як День відновлення Української Державності 1941 року, що символізує не лише героїчну сторінку в історії української нації, а й живу традицію її незламної боротьби за державність, незалежність, соборність і духовну цілісність.

❖ У сучасних умовах великої російсько-української війни (2014–2025) ця історична де орієнтир для всього українського народу — день єдності нації, духу, молитви, правди та боротьби за свободу і перемогу.

Отже, 30 червня 1941 року постає перед нами не лише як історичний факт, а як живий духовний камертон національної пам'яті, що єднає покоління українців у вірі, правді та спільній меті — у творенні вільної, соборної, незалежної і християнської Української Держави.

Список використаних джерел

1. Митрополит Андрей Шептицький: документи і матеріали 1941–1944 [Електронний ресурс] / архів документів, листів та пастирських звернень. — Режим доступу:

https://archive.org/details/Andrejsheptytsky, вільний. — Назва з екрану. — Дата звернення: 30 червня 2025 р.

2. Шептицький та спроба відновлення української державності 30 червня 1941 року [Електронний ресурс] // Zaxid.net. — 2021. — 30 червня. — Режим доступу: https://zaxid.net/sheptitskiy_ta_sproba_vidnovlennya_ukrayinskoyi_derzhavnosti_30_chervnya_1941_go_n1521596, вільний. — Дата звернення: 30 червня 2025 р.
3. З нагоди проголошення Української держави [Електронний ресурс] // Sheptytsky.com.ua. — Повний текст пастирського послання митрополита Андрея Шептицького від 1 липня 1941 року. — Режим доступу: https://sheptytsky.com.ua/z-nagody-progoloshennya-ukrayinskoyi-derzhavy, вільний. — Дата звернення: 30 червня 2025 р.
4. Полікарп (Сікорський) [Електронний ресурс] // Вікіпедія : вільна енциклопедія. — Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Полікарп_(Сікорський), вільний. — Дата звернення: 30 червня 2025 р.
5. Повідомлення про пастирське послання єпископа Полікарпа від 10 липня 1941 року [Електронний ресурс] // Stavropigia.lviv.ua / Історико-канонічна референтура. — Режим доступу: https://stavropigia.lviv.ua/index.php?id=15&tx_ttnews%5Btt_news%5D=462, вільний. — Дата звернення: 30 червня 2025 р.
6. Шептицький не вітав Гітлера: поширений міф спростували [Електронний ресурс] // Galinfo.com.ua. — 2020. — 1 липня. — Інформація про зміст і рукопис пастирського послання митрополита Андрея Шептицького від 1 липня 1941 року. — Режим доступу: https://galinfo.com.ua/news/sheptytskyy_ne_vitav_gitlera_poshyrenyy_mif_sprostuvaly_arhivni_dokumenty_337371.html, вільний. — Дата звернення: 30 червня 2025 р.